

Inledning

Varför berättar vi berättelser för varandra? Det tycks som om det finns många olika anledningar. Somliga historier förtäljer vi för att roa, andra för att oroa, några berättelser framförs för att förklara, andra för att förföra. Historiska berättelser - berättelser till exempel om hur och vad man åt i det gamla Rom eller om hur indier tänkte och kände på 1600-talet - sägs ofta ha till uppgift att helt enkelt upplysa läsarna eller åhörarna om vad det en gång innebar att vara människa. Man tänker sig då att de historiska berättelserna har ett enbart *informativt* värde. Men att detta knappast är hela sanningen blir uppenbart om man studerar några av de mest spridda och omdiskuterade historiska berättelserna. Då framgår det tydligt att *berättelser om dåtiden* ofta tjänar till att *påverka samtiden* (eller snarare framtiden).

Låt oss ta ett exempel. En mycket populär historisk berättelse lyder i korthet: I forntiden levde människorna insvepta i okunnighet och villfarelse. Runt mitten av det första årtusendet före kristen tideräkning uppstod emellertid den grekiska civilisationen och tack vare grekerna kom bildning och kunskap att spridas över världen.

Om man studerar vilka som skapat denna historia och vilka som återberättat den - ibland i all korthet, ibland utbroderad över flera volymer - avslöjas det att de som förtäljt den hade en bestämd avsikt med det hela. Historien om grekernas storhet var nämligen som populärast under en period när europeiska stater lade under sig stora delar av Amerika, Afrika och Asien. Eftersom de europeiska länderna ansåg sig vara arvtagare till den grekiska kulturen, så kunde de rättfärdiga kolonialiseringen och utsugningen av de främmande folken med att deras egentligen avsikt var att sprida bildning och kunskap till de bortglömda avkrokar vilka fram tills européerna anlände inte hade fått del av den sanna civilisationens välsignelser.

"Genom att säga att så här har vi arier alltid varit har man velat övertyga åhörarna om att de ska vara på det ena eller andra viset i samtiden. Genom att återopa historien har man hoppats kunna utforma framtiden"

En berättelse, som till exempel den om den grekiska kulturens storhet, vilken handlar om dåtiden men tjänar till att påverka den tid vari den berättas, kallas med religionshistorikerns fackspråk för en *myt*. Ordets vardagliga betydelse (en falsk berättelse) ska inte förleda någon till att automatiskt tror att berättelsen är ren och skär lögn, även om så ofta är fallet, utan att mytens värde som berättelse först och främst kommer sig av dess funktion i samtiden. Myt är alltså en berättelse som, oavsett om den är sann eller falsk, genom sitt innehåll formar människornas uppfattning om hur de bör vara och hur de bör leva.

Det finns myter som är religiösa, såsom den bibliska berättelsen om hur den första kvinnan Eva skapades av Adams revben. Denna myt har länge tjänat som modell för att slå fast att mannen har företräde före kvinna i sociala och politiska situationer, att mannen är mer primär än kvinnan. Men det finns också myter som är sekulära. Som exempel på en sådan myt kan man nämna den historiska berättelsen om hur Gustav Vasa uppviglade dalkarlarna, en berättelse som både tjänat till att understryka Vasaättens rätt till den svenska tronen och att utmåla den svenska allmogen som frihetsälskande och patriotisk.

Språk och ras

I min avhandling - *Ariska idoler: Den indoeuropeiska mytologin som vetenskap och ideologi* - har jag följt tillkomsten av en annan historisk berättelse eller myt. Denna berättelse har använts av många författare och forskare, men de har haft olika ideologiska skäl till att anknyta till den. Mest känd, eller okänd, är de tyska nazisternas version av berättelsen. Hela deras politiska tänkande och det ideologiska rättfärdigandet av utrotandet av judarna vilade på denna myt - nämligen myten om att det finns något som heter arier och något som heter semiter, varav judarna utgör en folkgrupp.

Hur har då denna myt uppkommit? Berättelsen om arierna har sitt ursprung i en upptäckt som överraskade 1700-talets lärda värld. Genom sitt arbete som domare i Calcutta hade engelsmannen William "Oriental" Jones iakttagit en rad likheter mellan indiernas språk och de europeiska språk som Jones behärskade. Så registrerade han till exempel likheterna mellan engelskans *father* (svenskans fader), tyskans *Vater*, latinets *pater*, grekiskans *patḗr* och det indiska sanskritspråkets *pitṛ*.

Arier?

1786 presenterade Jones för det lärda sällskapet *Asiatick Society of Bengal* en ny hypotes: likheterna mellan de indiska och de europeiska språken beror på att de alla är släkt, att de alla härstammar ur ett enda urspråk. Ganska omgående blev Jones hypotes accepterad: de indiska och de europeiska språken utgjorde en enda gigantisk språkfamilj som sträckte sig från Irland i väster till Indien i öster. Språkfamiljen

kom att kallas den *ariska* eller *indoeuropeiska* språkfamiljen. Det var dock inte alla språk i Europa eller i Indien som kom att föras till den ariska familjen: europeiska språk som finska, ungerska och baskiska, liksom indiska språk som tamil och telugu, inordnades i andra släkträd. Nu hade alltså forskningen bevisat att det en gång i forntiden hade existerat ett ariskt eller indoeuropeiskt urspråk. Denna hypotes - som de flesta, men inte alla, forskare accepterar än idag - plockades upp av personer inspirerade av den romantiska rörelsen som hade sin storhetstid decennierna efter sekelskiftet 1700/1800. En sak som låg romantikerna varmt om hjärtat, och som kom att omskapa berättelsen om arierna, var *nationalismen*. En grundläggande tanke i nationalismen var att alla som talade samma språk tillhörde samma folk och därför borde höra hemma i samma nation. Den rådande situationen, där till exempel tysktalande människor bodde i flera olika länder (Österrike, Preussen, Bayern, Schweiz, och så vidare) var onaturlig. Nationalismens idé om att alla som talar ett visst språk också tillhör ett visst folk kom nu att föras över på berättelsen om arierna. Detta förde med sig att berättelsen inte längre handlade enbart om ett urspråk utan också om ett urfolk. Eftersom man under 1800-talet inte riktigt skilde på termerna "folk" och "ras", så uppkom dessutom snart det ödesdigra talet om att det existerade *en arisk ras*. Ofta tänkte man sig att denna ras utmärktes av att dess medlemmar var långa, blåögda och blonda. Detta alldeles oavsett att de flesta som inplacerades i denna ras, eftersom de talade indoeuropeiska språk, var mörka och brunögda. Detta bortförklarades med att vissa ariska stammar hade blivit uppblandade med mörkare raser då de erövrade delar av Europa och Asien.

Den semitiska fienden

Redan innan man upptäckte den indoeuropeiska språkfamiljen hade forskare noterat likheter mellan några språk i Främre orienten. Framförallt gällde det hebreiska - det språk som Gamla testamentet, judarnas och i viss mån också de kristnas heliga bok, hade skrivits på - och arabiska. Denna språkfamilj hade döpts till *den semitiska språkfamiljen*. I världen fanns det alltså två stora

språkfamiljer: den indoeuropeiska eller ariska och den semitiska. Utifrån denna iakttagelse var det ett kort steg till att fabricera myten om kampen mellan världens två mäktiga raser - en kamp som beskrevs som en kamp på liv och död mellan två diametralt olika raser.

Arierna framställdes bland annat som intelligenta och konstnärliga medan semiterna endast sågs som religiösa. Eftersom berättelsen utformades på 1800-talet, då vetenskap och teknik var på frammarsch och religion ansågs förlegat, var judarnas religiositet enbart något negativt. I viss utsträckning drabbade *antisemitismen*, det vill säga nedvärderandet av alla som tillhörde den semitiska rasen, också kristendomen som ju hade sin grund i en judes predikningar. Kristendom kunde alltså uppfattas som en tro som var främmande för arierna. De mest extrema av dem som hyllade arierna menade därför att man skulle försöka återuppväcka tron på Oden och Tor och andra gudar som kunde uppfattas som ariska.

I och med den historiska berättelsen om arierna fick den gamla avskyn för judarna vetenskapligt stöd: de tillhörde en ond semitisk ras som alltid hade försökt förinta arierna, inte minsta ansågs de hata de mest ljusa och ädla av arierna, det vill säga tyskarna, engelsmännen och skandinaverna. Även om det långt ifrån var alla forskare och intellektuella som var antisemiter, så hade antisemitismen ett stark grepp om många människor.

Det som gjorde antisemitismen så tacksam att anamma var bland annat att den kunde användas av folk både på höger- och vänsterkanten. Personer på högern skyllde avigsidor av den modernisering som Europa och Amerika genomgick under 1800-talet på de semitiska judarna. Det kunde till exempel heta att det var judarna som drev fram den smutsiga industrialiseringen och de omstörtande ideologier (socialism, feminism, pacifism) som följde med den. Personer på vänsterkanten förklarade för sin del att det var judarna som styrde över kapitalismen och som främst gynnades av utsugningen av det arbetande folket. För båda lägren framstod förstärkandet av den ariska rasen som det bästa botmedlet mot judarna: högern menade nämligen att det låg i arierns natur att värna om ordning, hierarkier och jordbruk, medan vänstern menade att han (den urtypiske ariern är sällan en hon) istället befrämjade upplysning och framsteg.

Nazisternas berättelse

Under 1800-talet slogs alltså både högern och vänstern om vems berättelse om ariern som var den rätta. När tiden övergick till 1900-tal och hela atmosfären i Europa blev pessimistisk och ödesmättad, blev det högerns historia som kom att dominera. Ganska stor genomslagskraft fick

teorier som lanserades av fascistiska katolska forskare, men det var nazisternas forskning som verkligen utvecklade myten om arierna.

Illustration från nazitiden

För nazisterna var tron att mänskligheten kunde delas upp i olika raser fundamental, liksom uppfattning att alla (icke-judiska) tyskar tillhörde den ariska rasen och alla judar den semitiska ärkefienderasen. Det faktum att de flesta judar hade ariska språk, såsom tyska, jiddisch eller spanska, som modersmål ignorerades av de nazistiska forskarna. Eller så hävdade man att utseende var ett viktigare kriterium än språk när man skulle hänföra individer till olika raser. Nu var visserligen många judar blonda och blåögda, men det ignorerades. Också romerna (zigenarna), som förföljdes av nazisterna i samma utsträckning som judarna, utrotades i koncentrationslägren trots att deras språk, romani, måste klassificeras som ariskt, eftersom det härstammar ur ett indoeuropeiskt språk från Indien. Faktiskt fanns det inget folk i Europa som bättre än romerna kunde kallas arier, eftersom ordet ursprungligen går tillbaka på ett indiskt ord ("rya).

I nazisternas beskrivning av de idealiserade arierna betonades särskilt att de var ett starkt, krigiskt och patriarkalt bondefolk. Deras religion beskrevs som raka motsatsen till de semitiska folkens religioner, vilka förutom den judiska tron oftast inkluderade också kristendomen och islam (eftersom arabiska är ett semitiskt språk). För arierna framstod gudarna, förklarade nazisterna, som väsen som var som vänner med människorna. De hjälpte dem i deras strider med främmande raser och de stimulerade förädlandet av den ariska människan. Hos semiterna levde istället gudarna långt bort från människorna. Den judiske Jahve eller den muslimske Allah plågade eller gynnade människorna alltefter hur hans humör svängde. Ariska gudar som Tor eller Zeus upprätthöll däremot en naturlig ordning, där den starke bestämmer över den svage.

Efter andra världskrigets slut stod det klart för de flesta att den berättelse som utformats av de nazistiska forskarna bara hade haft till syfte att legitimera den nazistiska ideologin. Inom forskarvärlden upphörde man nu att tala om arier och valde istället att enbart använda ordet indoeuropeer. Man strävade efter att med det ordet endast beteckna människor som talade något indoeuropeiskt språk, men många forskare hade svårt att frigöra sig från den gamla uppfattningen om att det också hade funnits en indoeuropeisk ras. Utanför forskningsvärlden har aldrig nynazister upphört att tala om en arisk ras och om arisk övermänniskor.

Slutord

I min avhandling har jag försökt visa hur berättelsen om arierna har framförts och utformats under ett par hundra år och hur denna berättelse har vilat på falska grundantaganden. Anledningen till att så få forskare har velat acceptera att bevisen för att överhuvudtaget tala om ett ariskt folk eller en arisk ras alltid har varit mycket svaga har varit att arierna har fått fungera som politiska slagträn: genom att säga att så här har vi arier alltid varit har man velat övertyga åhörarna om att de ska vara på det ena eller andra viset i samtiden. Genom att *åberopa historien* har man hoppats *kunna utforma framtiden*.

Avslutningsvis vill jag kommentera ordet "idoler" som dyker upp i titeln på min avhandling: *Ariska idoler*. Ordet är inte mindre än tretydigt. För det första har jag velat antyda att arierna har fungerat som idoler i betydelsen *hjältar*. Arierna har varit några man sett upp till. För det andra kan man med idoler avse *avgudar*. Detta är passande, eftersom arierna liksom gudarna eller "avgudarna" (vilket är ett kristet glåpord) har utgjort förebilder för människorna och eftersom avhandlingen speciellt handlar om hur forskarna har föreställt sig ariernas gudavärld, deras mytologi. Slutligen kan idol betyda, eller kunde åtminstone betyda för några hundra år sedan, en *föreställning som leder tänkandet på irrvägar*. Det är sannerligen vad berättelsen om arierna har gjort.